

Znanstvenici
Ivana Kurtović Budja,
Josip Lasić i
Ivana Hebrang Grgić

ISTRAŽIVAČKI
RAD TROJE
HRVATSKIH
ZNANSTVENIKA

Dalmatinke su na Novi Zeland odlazile kao ‘POŠTANSKE NEVJESTE’

➔ ... a o tome kako je naš jezik tamo opstao može se snimiti film. Svatko od troje hrvatskih znanstvenika - Ivana Kurtović Budja s Instituta za hrvatski jezik, Ivana Hebrang Grgić sa zagrebačkoga Filozofskog fakulteta te Josip Lasić iz Instituta za istraživanje migracija - ima i svoju individualnu istraživačku priču o dalekom Novom Zelandu koji su desetljećima naseljavali naši ljudi

Početak iseljavanja na daleki novozelandski prostor Ivan Čizmić, poznati istraživač hrvatskoga iseljeničtva, povezuje s godinom 1858. i tadašnjom ekspedicijom austrijskoga istraživača, geologa i prirodoslovca Ferdinanda von Hochstellera (1829. – 1884.). S njegovih je istraživačkih brodova iz fregate “Novara” pobjeglo tada nekoliko mornara koji su bili s dalmatinskoga prostora, a služili su na tim brodovima austrougarske flote.

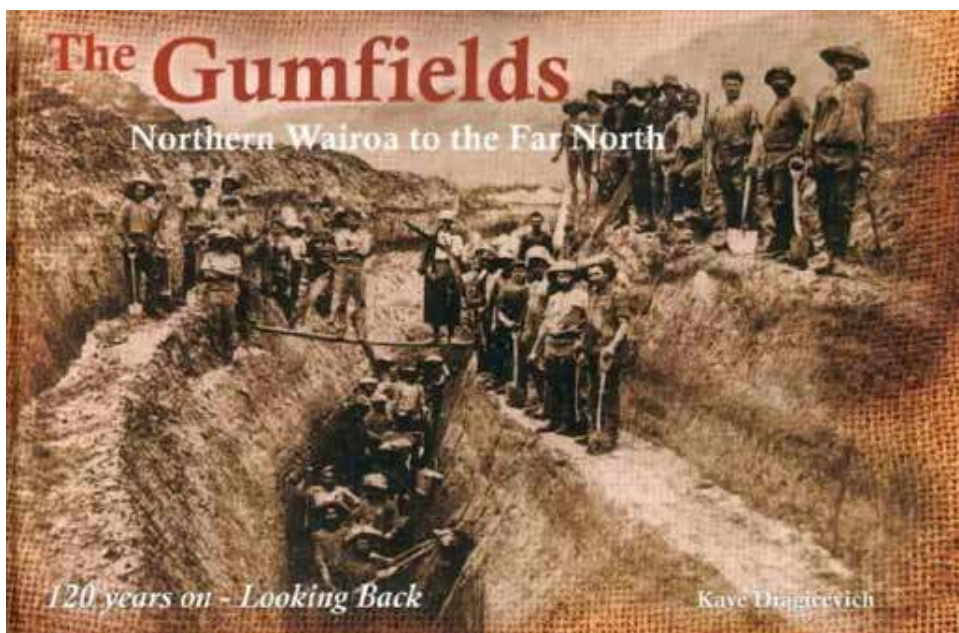
TONI ČAPETA

Nastanili su se nakon bijega na Novom Zelandu i taj se događaj u većini dosadašnjih istraživanja uzima najčešće kao prvi dolazak s hrvatskih prostora na Novi Zeland. Od toga će doba, kroz više iseljeničkih valova, odlaziti na taj najudaljeniji prekomorski prostor na stotine stanovnika, uglavnom sa srednjodalmatinskoga prostora, iz gotovo svih mjesta na Makarskom primorju, zatim mjesta koja danas administrativno pripadaju gradu Vrgorcu te stanovništvo s oto-

ka Hvara, Korčule i poluotoka Pelješca. Na tragu tih činjenica danas je zanimljivo promatrati je li se očuvala i postojili uopće danas zajednica koju čine potomci prije više desetljeća doseljenih dalmatinskih predaka. Dr. sc. **Ivana Kurtović Budja**, znanstvenica Instituta za hrvatski jezik, pokrenula je 2017. godine znanstveni projekt “Govori Makarskoga primorja – sinkronija i dijakronija”. Tada je unutar projekta uključila manji istraživački dio o makarskim govorima izvan prostora Makarskoga primorja – i to u Australiji i Novom Zelandu.

Nema sela u Biokovu...

Tako je zapravo počelo prvo veliko istraživanje nakon Ivana Čizmića i istraživanja s početka 80-ih prošloga stoljeća. Hrvati i njihova ostavština na današnjemu Novom Zelandu bili su stoga povod za susret i razgovor s nositeljima projektnih aktivnosti usmjerenih zadnjih nekoliko godina na istraživanja statusa i položaja, najprije zajednice hrvatskih iseljenika, potom i na identitet, status i položaj jezika i kulture done-

senih s dalmatinskoga prostora na daleki Novi Zeland. Uz Ivanu Kurtović Budja, novozelandskim se Hrvatima bavila posljednjih nekoliko godina dr. sc. **Ivana Hebrang Grgić**, znanstvenica sa zagrebačkoga Filozofskog fakulteta te dr. sc. **Josip Lasić**, znanstvenik iz Instituta

za istraživanje migracija. Svoja su istraživanja objedinili u zajednički znanstveno-istraživački projekt “DalGoS – Dalmatinski govori u Novom Zelandu: digitalizacija, obrada i analiza zvučne građe Hansa-Petera Stofella”. Projekt je tako i bio razlog da se okupe istraživači na jedno-

Kurtović Budja: Prve velike pripovijesti o Dalmatincima ‘u Zelandi’ čula sam od preminule urednice i novinarkе HRT-a Smiljane Šunde

me mjestu. U startu smo ih pitali kako je uopće došlo do ovoga zajedničkoga projekta o Dalmatincima na Novom Zelandu, odnosno o Tararama, kako je već uvriježen na novozelandskom prostoru naziv za Dalmatince i njihove potomke?

-Prije gotovo deset godina u Institutu za hrvatski jezik započeo je projekt “Govori Makarskoga primorja – sinkronija i dijakronija”. Cilj projekta bio je usmjeren na opise izabranih mjesnih govora koji gravitiraju gradu Makarskoj, pa je, eto, tim projektom “upao” u istraživački fokus i daleki Novi Zeland. Naime, mnoga su dosadašnja istraživanja potvrdila da su gotovo dvije trećine iseljenika na Novi Zeland pošle u taj dalek prekomorski svijet s područja s obiju strana planine Biokovo – one morske i one nemorske. I tako je zapravo započelo intenzivno bavljenje govorima na Novome Zelandu. Isto tako, a da ne ostane nezabilježeno, prve velike i važne pripovijesti o Dalmatincima “u Zelandi” čula sam za vrijeme pisanja doktorskoga rada od nedavno preminule urednice i novinarkе Hrvatske radiotelevizije **Smiljane Šunde**, s kojom sam duže od dvadeset godina surađivala u emisiji Hrvatskoga radija “Govorimo hrvatski”. Ona je u svojim radovima detaljno obradila život, običaje i jezik Podgore, ali i cijeloga Primorja, pa i onoga iseljenoga u Australiju i Novi Zeland - kaže nam Kurtović Budja.

- Ja sam dobio tada jedan zadatak koji se na prvi pogled činio jednostavnim, a odnosio se na istraživanje baš toga govora iseljenika s okolišnog prostora prenesenog na daleki Novi Zeland. Kao i kolegica Kurtović Budja, i ja sam imao svoga prvoga učitelja o Dalmatincima na Novome Zelandu. Pokojni **Slaven Letica** kroz prepričana vlastita iskustva, kao Podgoranin čiji su se preci iseljavali na Novi Zeland, otvorio je niz zanimljivih istraživačkih pitanja na koje je trebalo tražiti odgovore. I traje to traženje do danas. Detaljno proučavajući građu došao sam do uistinu impresivnih podataka, od kojih svakako ističem onaj koji upućuje na to da je danas nemoguće naći mjesto s morske, ali i s one nemorske strane Biokova iz kojega se stanovništvo nije iseljavalo na Novi Zeland.

Mene je posebno zanimao prostor s one nemorske strane, budući da je taj geografski prostor puno manje bio zastupljen u ranijim istraživanjima. Rašćane, Dragljane, Župa, Zavojane, Dubrava, Stilja i ostala mjesta postali su tako predmet moga užega istraživačkoga fokusa, kao mjesta iz kojih su se brojni stanovnici iseljavali u više valova početkom 20. stoljeća na daleki Novi Zeland. I tada su tamo donijeli i do danas ostavili govor. Doduše ne baš tečan, ali još uvijek postojan, poentira Lasić.

Dodana vrijednost

Koliko je danas uopće zastupljena istraživačka tema o hrvatskoj iseljeničkoj kulturi i jeziku iseljenih Hrvata? Ima li interesa među mlađim naraštajem za istraživanja ovakvih tema?

- Godinama pokušavamo dokazati da je iseljavanje s ovih prostora zapravo dodana vrijednost hrvatskome društvu i kulturi, pođe li se od činjenice da gotovo nema mjesta u prekomorskome svijetu kamo se nije iseljavalo. A što se tiče za-

PRIVATNI ALBUM

stupljenosti iseljeništa kao istraživačke teme, to ovisi o tome koje se znanstveno područje pogleda. Zadnjih je godina velik broj provedenih istraživanja i nakon njih dostupnih podataka iz područja historiografije, sociologije i demografije. Međutim, ono što nedostaje su istraživanja o očuvanosti i prenošenju hrvatske kulture i govora na nove naraštaje - slažu se naši stručnjaci.

- Novija su vremena iznjedrila nove naslove o Novom Zelandu, od istraživačkih prinosa **Branke Bezić Filipović** i **Senke Božić Vrbanić** o Tararama pa do još nekih većih ili manjih studija. Svakako bih ovdje istaknuo dalmatinsku nevjestu **Kaye Dragicevich** i njezine impresivne rezultate terenskoga rada s i o Dalmatincima, posebno onima na samom sjeveru sjevernoga novozelandskoga otoka, kamo su došli kao kopači smole stabla kauri. Njezina istraživanja osigurala su nama u Hrvatskoj jasnu sliku o migracijama i organizaciji života Dalmatinaca u desetljećima nakon doseljenja na Novi Zeland - govori Lasić.

A sad malo o nedavno zaključenome projektu “DalGoS”. Iz dostupnih podataka stoji podatak da je umirovljeni švicarski profesor lingvistike, dr. sc. **Hans Peter Stoffel**, darovao Institutu za hrvatski jezik četrdesetak kaseta sa zvučnim zapisima govora Dalmatinaca na Novom Zelandu. Snimio je i sačuvao te govore nastale 70-ih i 80-ih godina prošloga stoljeća. Kao takvi, danas su ti govori zapravo neprocjenjivo kulturno i nematerijalno bogatstvo.

Što je sada s tim zapisima govora, koje ste istraživali kroz projekt DalGoS? Kakve su to

kasete, kakvi govori na kasetama, kakva digitalizacija, i što je uopće zanimljivo očuvano na toj građi švicarskoga profesora?

- Prvo, ne znam koliko je uopće poznato da je tamošnje domorodačko stanovništvo doseljenicima iz naših krajeva nadjenulo ime Tarara. Do danas nije jednoznačno utvrđeno otkud i zašto Tarare. Nakon toga i niz tema povezanih uz naše ljude koji su radili tamo kao kopači smole stabla kauri, a tek tema o našim ženama koje su se iseljavale po jednom danas ne baš zakonitom modelu, tzv. udaji na sliku ili, kako su ih Englezi nazivali – “poštanske nevjeste”.

A sam projekt DalGoS mogao je biti zamišljen i realiziran zahvaljujući sociolingvističkim istraživanjima profesora Hans-Petera Stoffela i njegovih precizno vođenih i dokumentiranih istraživanja. Malo je naroda koji se mogu pohvaliti takvom dokumentacijskom baštinom kao što je ova koju je hrvatskom narodu donirao prof. Stoffel - govori nam Hebrang Grgić.

Jezična građa sačuvana na kasetama profesora Stoffela uistinu je impresivna. Snimke govora naših iseljenika na tim kasetama nastajale su između 1972. i 1981. Danas bi svi ti snimljeni govornici imali između 120 i 140 godina i naravno da je ta građa danas neprocjenjive vrijednosti.

Postupak digitalizacije

Naši sugovornici ističu da je tehnički postupak digitalizacije zahtjevan, ali puno duže traju procesi pripreme i poslije postupak pohrane. U dogovoru s prof. Stoffelom odlučili

Umirovljeni švicarski profesor lingvistike dr. sc. Hans Peter Stoffel darovao je Institutu za hrvatski jezik četrdesetak kaseta sa zvučnim zapisima govora Dalmatinaca na Novom Zelandu

su da snimke budu u otvorenom pristupu, dostupne svima. Prije prijave projekta trebalo je prikupiti dozvole svih sudionika, odnosno nasljednika. To je bio pravi pothvat, na kojem su radili gotovo godinu dana, otkrivaju znanstvenici, pojašnjavajući i otkud toliki interes za Dalmatince na Novom Zelandu.

- Interes je nastao prije nego što smo se nas troje povezali u ovom projektu digitalizacije. Svatko je od nas do tada istraživao “svoj” segment. Mene je za vrijeme znanstvenoga boravka na Sveučilištu Macquarie u Sydneyju zainteresirala iseljenička produkcija publikacija. Uočila sam nedostatak istraživanja golemoga korpu-

‘Tamošnje domorodačko stanovništvo doseljenicima iz naših krajeva nadjenulo je ime Tarara’

sa iseljeničkih publikacija, pa sam tako započela niz projekata povezanih uz Australiju i Novi Zeland. A kad jednom počnete istraživati te teme, ne možete više pobjeći – osvoje vas taj svijet i ljudi, pronađete nove prijatelje, pa se i privatno bavite. Stoffel i njegovi zvučni zapisi cijeloj priči daju jedan novi aspekt, jer nas vode u domove ljudi od kojih su mnogi rođeni u 19. stoljeću. Kada ih slušate,

učini vam se kao da ste s njima na kavi, u njihovom dnevnom boravku upoznajete njihove obitelji, život i jezik kojim su govorili - ističe Hebrang Grgić. Ivana Hebrang Grgić ističe i to da bi voljela proširiti fokus svog interesa i na područje Brazila, Argentine i Čilea u sklopu projekata Hrvatske zaklade za znanost i EU-projekta “Next Generation” pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

- Nevjerojatna je produkcija i u tim zemljama, neki aspekti su ranije istraženi, ali i dalje ostaje veliki broj publikacija koje nisu nigdje zabilježene, a dio su hrvatske baštine. Stoga ćemo raditi prvenstveno na izradi bibliografija tih publikacija, a potom i na njihovu pronalazenju, digitalizaciji te analizi nakladničkih modela i komunikacijskih obrazaca. Bez istraživanja Novoga Zelanda ne bi bilo tih novih projekata, a rad na njima ne znači da prestajem istraživati Australiju i Novi Zeland - kaže nam.

Svatko od njih troje ima svoju individualnu istraživačku priču o dalekom Novom Zelandu koji su desetljećima naseljavali naši ljudi. Prije ovoga projekta imali ste zasebne istraživačke projekte. Čime ste se tada bavili i što ste tada istraživali?

- Uže je područje moga znanstvenoga interesa hrvatska dijalektologija, i to onaj dio koji geografski pokriva srednjodalmatinski prostor u kojemu se stoljećima isprepliću dva velika narječja – čakavsko i štokavsko. Magistrirala sam i poslije doktorirala na govorima toga područja pa je tako moj interes za tim geografskim prostorom, odnosno govorom na tim prostorima, a sad već duže

od dva desetljeća, predmet mojih užih znanstvenih interesa. Naravno, prostor promatranja govora proširio se zadnjih nekoliko godina, otkako nam se, kako meni, tako i kolegama Hebrang Grgić i Lasić taj Novi Zeland jednostavno uvukao pod kožu - kaže Budja.

Studenti ‘potegnuli’

- U ono ne baš lijepo vrijeme života u COVID mjesecima i godinama počeo je najveći angažman oko istraživanja govora na Novom Zelandu. Naime, u to sam vrijeme još uvijek radio na Sveučilištu u Splitu i to su bila vremena kada je uistinu bilo teško i zahtjevno održavati nastavu sa studentima.

Tako sam ja unutar jednoga kolegija studentima splitske kroatistike dao u zadatak da koriste internet istražujući gdje i kako se danas održava hrvatski jezik u mnogim iseljeničkim zajednicama. Studenti su, a što je meni bio stvarno, ali stvarno jedan pozitivan šok, odradili taj zadatak puno šire i puno kompleksnije nego što sam očekivao. Pripisujem to i danas toj “dobroj” strani COVID vremena kada su imali dovoljno prostora i vremena za kvalitetno izvršavanje postavljenih zadataka.

Od brojnih rezultata o očuvanosti i prenošenju hrvatskoga jezika na potomke hrvatskih iseljenika izdvojili su se istraživački radovi o hrvatskim govorima u kalifornijskom Watsonvilleu i posebno dva rada o govorima Hrvata na Novom Zelandu, ističe Lasić, dok je Grgić istraživala publikacije Hrvata u Australiji i Novom Zelandu u sklopu niza projekata pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. ●